

ALLAN H. ANDERSON
Uvod u pentekostalizam

BIBLIOTHECA FLACIANA

SVEZAK XXVII

Allan H. Anderson
Uvod u pentekostalizam

RECENZENTI

dr. sc. Dalibor Kraljik
prof. dr. sc. Ante Vučković

ALLAN H. ANDERSON

Uvod u pentekostalizam

PREVELA

Marina Schumann

Teološki fakultet
Matija Vlačić Ilirik

Biblijski institut

Evandeosko
teološko
veleučilište

Zagreb, siječanj 2025.

NASLOV IZVORNIKA

An Introduction to Pentecostalism, 2nd edition, Allan H. Anderson
Cambridge University Press, 2014.

NAKLADNICI

Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik
Radićeva 34, Zagreb

Biblijski institut

Kušlanova 21, Zagreb

Evandeosko teološko veleučilište

Cvjetkova 34, Osijek

ZA NAKLADNIKE

Lidija Matošević

Ervin Budiselić

Dalibor Kraljik

PRIJEVOD

Marina Schumann

TEOLOŠKO-JEZIČNA LEKTURA I KOREKTURA

Enoh Šeba

PRIJELOM I GRAFIČKA PRIPREMA

Teofil Dereta

TISAK I UVEZ

Stega tisak d.o.o.

Heinzelova 30, Zagreb

Copyright za hrvatski prijevod: Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se bez odobrenja nakladnika reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku, ni na koji način, elektronički ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranjivanje u bazu podataka.

Izdanje ove knjige pripomogli su novčanom potporom:

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske

Crkva Božja u RH

Evandeoska pentekosna crkva u RH

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001256609.

Sadržaj

Predgovor hrvatskom izdanju	7
Zahvale	11
Predgovor	13
1. POGLAVLJE: Uvod	15
1. DIO: Povijest	31
2. POGLAVLJE: Pozadina i kontekst	33
3. POGLAVLJE: Sjeverna Amerika	55
4. POGLAVLJE: Latinska Amerika i Karibi	87
5. POGLAVLJE: Europa	109
6. POGLAVLJE: Supsaharska Afrika	131
7. POGLAVLJE: Azija, Australija i Pacifik	157
8. POGLAVLJE: Karizmatska obnova	179
2. DIO: Analiza	199
9. POGLAVLJE: Teologija Duha	201
10. POGLAVLJE: Misija i evangelizacija	221
11. POGLAVLJE: Biblija i „cjelovito evanđelje”	245
12. POGLAVLJE: Akademski svijet i ekumenizam	265
13. POGLAVLJE: Rod i društvo	287
14. POGLAVLJE: Politika i ekonomija	307
15. POGLAVLJE: Globalizacija i izgledi za budućnost	325
Popis literature	335
Kazalo	357

Predgovor hrvatskom izdanju

Uloga predgovora poput ovoga najčešće je ukazati (neodlučnom ili potencijalnom) čitatelju zašto je knjiga koju drži u rukama važna, što se to jedinstveno može pronaći na njezinim stranicama ili zbog čega je njezino objavljivanje tako hvalevrijedan pothvat. U slučaju ove konkretne knjige ta je zadaća istodobno i teška i laka. Evo i zašto se tako čini.

Naime, iz ovdašnje perspektive doima se da je pentekostni pokret relativno malobrojna i marginalna pojava na vjerskom zemljovidu naših krajeva. I uistinu, brojke su neumoljive – pentekostne zajednice u Hrvatskoj nisu brojne, a većina njih ne premašuje niti pedesetak vjernika. Njihov utjecaj na širu društvenu zajednicu i goruće probleme našega društva nije pretjerano vidljiv. Konačno, unatoč povremenoj pojavi novih zajednica i brojčanom napretku pojedinačnih skupina, teško da možemo govoriti o nekom strelovitom rastu ili buđenju među pentekostalcima i karizmaticima na nacionalnoj razini. Zašto bi onda prijevod *Uvoda u pentekostalizam* na hrvatski jezik bio tako značajan?

Uvjeren sam da postoji i više od nekoliko razloga. Ponajprije, iako pentekostni pokret postoji na ovim prostorima već od ranih godina 20. stoljeća i premda zajednice koje na ovaj ili onaj način ističu očitovanja Duha Svetoga u javnom bogoštovlju odražavaju velik dio spektra karizmatičkih crkava kakav postoji na globalnoj sceni, postojeća dostupna literatura koja govori o nastanku, širenju i raznovrsnosti svjetskog pentekostnog pokreta kroz povijest izrazito je oskudna. Ova knjiga će bez ikakve sumnje nadomjestiti taj propust.

Nadalje, iscrpan prikaz slojevitosti i geografske raspršenosti glavnih ishodišta pentekostalizma pomoći će u preispitivanju ne tako rijetke predrasude – radi se o tome da čak i sami pentekostanci u našim krajevima katkad njeguju percepciju da se njihovi teološki i povijesni korijeni nalaze isključivo na sjevernoameričkom kontinentu. Anderson vrlo brižljivo pokazuje kako dominantnim teorijama o

počecima pentekostalizma treba pristupiti kritičnije i dokumentirano otkriva početne proplamsaje karizmatičkih iskustava u raznorodnim crkvenim tradicijama i na različitim lokacijama, koje nisu uvijek bile izravno međusobne povezane. Spoznaja da je podrijetlo njihova pokreta daleko raznovrsnije i bogatije no što se možda uobičajeno smatra moglo bi potaknuti novo zanimanje za pentekostne zajednice, ali i za sva ona karizmatička gibanja koja su naknadno proizašla iz pentekostalizma.

Povrh toga, velika vrijednost Andersonove knjige krije se u oštromnom seciranju promjena nastalih tijekom razvojnih faza pentekostalizma kao pokreta – tako je, primjerice, nemoguće ne zamisliti se nad činjenicom da se u svojem početnom stadiju pentekostno buđenje gotovo neizostavno širilo na krilima svoje uključivosti – koncept svećenstva svih vjernika značio je otvaranje prostora za žene u vodstvu, mogućnost prakticiranja darova Duha neovisno o klasnom i ekonomskom statusu, kao i rušenje rasnih i etničkih barijera. Dapače, upravo su te značajke pentekostnom zamahu često davale prednost nad etabliranim crkvama. Vrijedno je stoga uočiti kako se pentekostalizam, posebice na američkom tlu, u relativno kratkom razdoblju rastočio u niz denominacija od kojih su mnoge počele zastupati naglašeno konzervativna stajališta, počevši od rasne segregacije, i time od kontrakulturalnog pokreta postale zrcalni odraz društvenih predrasuda. Slično se može reći i za stavove pentekostalaca sa zapada čiji su iskreni i gorljivi misijski napori počesto bivali nepovratno osujećeni ili kompromitirani paternalizmom ili čak i rasizmom u odnosu na misijske radnike iz zemalja kojima su donosili svoja iskustva Duha Svetoga. Ovako realistična procjena nedvojbeno otvara prostor za povijesne lekcije, a od njih blagodati mogu imati svi čitatelji, neovisno o svojoj crkvenoj pripadnosti.

Još jednu vrijednu odliku ovoga djela nalazimo u Andersonovu pažljivom ocrtavanju kontekstualnosti kao presudne značajke koja je pentekostalizmu omogućila tako entuzijastičnu recepciju u raznovrsnim sredinama, a počesto značila i razlog zbog kojega su pripadnici obespravljenih društvenih slojeva odlučivali upravo u pentekostalizmu nalaziti svoje duhovno utočište i smjerokaz prema vječnosti. Na primjerima pentekostnih buđenja na afričkom tlu i Južnoj Koreji, autor nam zorno dočarava kako je upravo osjetljivost za specifičnosti religijskoga konteksta pentekostnim vođama omogućavala da postignu nezamislive iskorake, ali i kako je ta ista osjetljivost u očima velikog dijela zapadne teologije i

crkvene politike znala biti promatrana kao koketiranje sa sinkretizmom (ili čak i kao podlijeganje istome).

Zainteresirani čitatelji u knjizi će pronaći i dodatne razloge – poput dobro argumentiranih tvrdnji o ekumenskom potencijalu pentekostalizma (unatoč dobroj poznatoj sklonosti prema raskolima) ili poglavlja o pentekostalcima i društveno-političkom angažmanu – no bit će najbolje da to prepustim njihovim individualnim iskustvima susreta s ovim vrijednim tekstom. Uvjeren sam da će svatko tko odvoji vrijeme za njegovo čitanje biti nagrađen novim uvidima i poticajem za preispitivanjem vlastitih, ali i zajedničkih vjerničkih iskustava. Dakako, točan tijek i ishod tog čitanja nemoguće je predvidjeti – baš kako je rana Crkva još davno otkrila i prije prvoga Pentekosta da „vjetar puše gdje hoće“.

U Zagrebu, ljeto 2024.

Enoh Šeba

Zahvale

Izrazito sam zahvalan zbog toga što je prvo izdanje ove knjige naišlo na tako dobar prijem i zbog mogućnosti koju mi je dao Cambridge University Press da je ažuriram i poboljšam. Prethodno izdanje nastalo je kao rezultat dvaju konkretnih procesa. Kao prvo, moje imenovanje na Selly Oak Colleges u listopadu 1995. pružilo mi je jedinstvenu priliku za istraživanje u poticajnom okruženju i prostor za razvoj nastavnih programa pentekostnih i karizmatskih studija. To je dodatno potaknula osobna interakcija s profesorom Walterom J. Hollenwegerom u lipnju 1996., tijekom seminara koji sam koordinirao u Sally Oaku. Predavanja na posljediplomskom studiju koja su iz toga proizašla iduće godine bila su temelj prvog izdanja ove knjige i još uvijek se razvijaju. Kao drugo, sudjelovanje u mentorskoj superviziji posljediplomskih radova na Sveučilištu u Birminghamu bilo je jedno od važnijih iskustava učenja u mom životu, a ujedno i golema povlastica. Želim zahvaliti doktorandima kojima sam bio mentor, više od tridesetero njih (većina je do sada doktorirala). Njihovo me istraživanje upoznao s nekima od neistraženih područja pentekostnih i karizmatskih studija. Zahvalan sam na toj poticajnoj interakciji jer sam učio zajedno s njima i doznao mnogo toga što se odrazilo u ovoj knjizi. A tu su i brojni drugi vrsni znanstvenici na čiji sam se rad svjesno ili nesvjesno oslanjao, a bilo bi nemoguće sve ih navesti poimence.

Zahvalan sam Crkvi filadelfijskog pentekostnog zajedništva što mi je dopustila korištenje fotografije na naslovnici. Također sam zahvalan Centru Donalda Geeja u Matterseyju (Engleska) i njegovu bivšem ravnatelju Davidu Garrardu, koji mi je omogućio da pregledam ondje pohranjenu ranu periodiku, a od goleme koristi bile su mi i mrežna stranica Centra Flower Pentecostal Heritage i digitalne kopije ranih časopisa.

Knjiga je posvećena mojim roditeljima Gwenyth Anderson (1916.-2006.) i Keithu Andersonu (1917.-2006.), časnicima Vojske spasa, te mojoj voljenoj odrasloj djeci Matthewu i Tami.

XII ZAHVALE

Naposljetku, nadam se da će u ovom skromnom doprinosu brojni prijatelji i znanstvenici s kojima sam blisko povezan tijekom proteklih četrdeset i pet godina u pentekostnim i karizmatским pokretima Zimbabvea, Južnoafričke Republike i Velike Britanije, kao i oni u drugim zemljama Europe, Afrike, Azije i američkih kontinenata koje sam posjetio, prepoznati nešto od svoje dinamične duhovne baštine.

Predgovor

Ova studija uvodi čitatelja u povijest, teologiju i društvena pitanja vezana uz pentekostno i karizmatičko kršćanstvo, kao i uz njegovo podrijetlo, razvoj i značaj u cijelome svijetu. Nadam se da sam u novom izdanju ispravio neke od nedostataka izvorne knjige, a još konkretnije, da sam temi prišao analitičnije i bolje se uhvatio u koštac s izazovima normativnog teološkog pisanja i povijesnog opisivanja. Ovo izdanje u glavnim crtama slijedi format prethodnoga, ali s nekim važnim izmjenama, uključujući potpuno reorganizirana i proširena poglavlja. Jedno je poglavlje uklonjeno, a drugo prošireno i podijeljeno na dva kako bi se dobilo više prostora za raspravu o ključnim društvenim i političkim pitanjima. U knjizi se raspravlja o vezama između čitavog labirinta pokreta i njihovih vođa te raznih ideja i kontroverzi koje sačinjavaju pentekostalizam. Prateći povijesnu pozadinu njegova nastanka početkom 20. stoljeća i kasniji utjecaj na starije crkve, preispitao sam one aspekte koji su pridonijeli pojavi njegove prepoznatljive duhovnosti, kao i stvaranju nove reformacije i obnove crkve. Knjiga također pokazuje kako se ta novonastala duhovnost odnosila prema narodima i kulturama u različitim dijelovima svijeta. Ona raspravlja o pentekostalizmu na različitim kontinentima od njegovih najranijih početaka i razvoja do danas, kao i o odnosu pentekostalaca i karizmatika prema različitim vjerskim, političkim i društvenim kontekstima. Cilj mi je bio ponuditi globalan, nepristran i kontekstualan pogled na pentekostalizam.

Pišem kao kritički *insider* zato što sam 1968. godine doživio vlastito pentekostno iskustvo. Služio sam dvadeset i tri godine kao pastor u južnoafričkim pentekostnim i karizmatičkim crkvama, veći dio tog vremena podučavao sam teologiju, a većinu svojeg odraslog života angažiran sam u tim crkvama. Nakon sedamnaest godina podučavanja studenata teologije u Južnoafričkoj Republici

već gotovo dva desetljeća predajem na prijediplomskom i poslijediplomskom studiju teologije na Sveučilištu u Birminghamu gdje sam do sada bio mentor pri izradi pedesetak doktorskih disertacija i diplomskih radova studenata i istraživača iz mnogih zemalja koji proučavaju različite aspekte pentekostalizma širom svijeta. U razdoblju od prvog izdanja mnogo se toga promijenilo u mojem razmišljanju. Putovao sam i promatrao pentekostalizam na svim kontinentima osim u Australiji – i sva ta iskustva dio su mojih uvida. Osim toga, koristim znanstvene radove, arhivsku građu i rane publikacije i popularnu literaturu kako bih pokazao da se pentekostalizam od samog početka sastojao od niza lokalnih pokreta s određenim kontekstualnim odgovorima na uvezene oblike kršćanstva. Ovom istraživanju pristupam na dva glavna načina: stavljajući pentekostalizam u njegov povijesni kontekst i zatim analizirajući njegove razvojne karakteristike: teološke i društveno-religijske. Nadam se da će i ovo novo izdanje odraziti dinamiku niza pokreta koji čine dio preobrazbe svjetskog kršćanstva te da će pridonijeti boljem razumijevanju ovog specifičnog oblika kršćanstva.

1. POGLAVLJE

Uvod

Pojašnjenje terminologije

Pentekostni i karizmatički pokreti, u svojoj svojoj višestranosti i raznolikosti, vjerojatno su najbrže rastuće crkve unutar današnjeg kršćanstva. Prema često citiranim, osporavanim i nedvojbeno prenapuhanim procjenama, one su 2010. godine imale više od 600 milijuna sljedbenika diljem svijeta i u gotovo svakoj zemlji. Nitko ne može biti siguran u broj sljedbenika neke religije, ali brojke su svakako znak da se nešto značajno događa u demografiji kršćanstva u svijetu. Čak i ako su prenapuhane i puko spekulativne, one pokazuju da su u roku od jednog stoljeća pentekostni, karizmatički i srodni pokreti postali brojčana sila u svjetskom kršćanstvu i da možda sačinjavaju i četvrtinu svih kršćana. Ipak, taj se broj preklapa s članstvom starijih crkava i nipošto nije isključiv, budući da uključuje najmanje stotinu milijuna katolika u karizmatičkom pokretu obnove i milijune u neovisnim crkvama Afrike i Azije.¹ No pentekostalizam se nastavlja širiti u 21. stoljeću. Iako se pojam „pentekostalizam“ ovdje koristi na sveobuhvatan način, tako da uključuje karizmatički pokret i nove crkve s mnogo različitih opisa, podnaslov ove knjige spominje „karizmatičko kršćanstvo“ jer ponekad moramo razlikovati između denominacijskog ili „klasičnog“ pentekostalizma s jedne strane i drugih pokreta unutar starijih crkava, autohtonih proročkih crkava u većinskom svijetu i karizmatičkih neovisnih crkava.

U izučavanju globalnog „pentekostnog“ i „karizmatičkog“ kršćanstva vrlo je važno razumjeti što pod tim pojmovima podrazumijevamo. Postoji nekoliko značajki koje su zajedničke čitavoj obitelji pentekostalizma, ali postoje i mnoge razlike. Većina varijanti u svojim bogoslužjima prakticira ono što Suurmond naziva „Riječju i Duhom na djelu“: svatko može dati svoj doprinos, slično kreativnoj

¹ Johnson, Barrett i Crossing, „Christianity 2010“, str. 36; Anderson, „Varieties, Taxonomies“, str. 13-14.

kombinaciji spontanosti i reda u nekoj džez izvedbi.² Svi prepoznaju neposrednu Božju prisutnost u bogoslužju, svi očekuju neki znak čudesne intervencije (što se često naziva „darovima Duha“) i većina potiče sudjelovanje zajednice, osobito u molitvi i štovanju. Obično postoji propovjednik koji predvodi bogoslužje i javni poziv svima na odgovor. No te su sličnosti samo vrh ledenjaka jer postoji onoliko različitih tipova pentekostnih i karizmatičkih crkava koliko i tisuća organizacija. Iako je usmena liturgija još uvijek dio većine pentekostnih i karizmatičkih bogoslužja, prigodom većih događanja postao je nužan pisani ili barem dogovoreni red bogoslužja što ograničava spontanost i sudjelovanje svih u liturgiji. U nekim crkvama to se nadoknađuje tako da se članovima omogući da svi mole istovremeno, da plešu i pjevaju tijekom „slavljenja i štovanja“, da primaju darove Duha, da se odazivaju na „oltarni poziv“ i da glasno izražavaju svoje odobravanje propovijedi uzvicima poput „Amen!“ i „Haleluja!“ te pljeskom i smijehom.

No uslijed velike raznolikosti unutar pentekostnih i karizmatičkih crkava vrlo je teško pronaći neke zajedničke značajke koje ih ujedinjuju ili pak posebnosti po kojima bi ih se moglo definirati. To je prije svega krajnje osjetljiv zadatak zato što onome tko ga se prihvati nameće odgovornost da ispravno opiše one koji se možda ne uklapaju točno u tu definiciju. Pentekostalci sami sebe definiraju pomoću tolikih paradigmi da je raznolikost kao takva postala primarnom karakteristikom njihova identiteta. Neki govore o potrebi da se opiše čitavi „spektar pentekostalizama“.³ Znanstvenici su pokušali definirati pentekostalizam na različite i raznovrsne načine, od kojih su neki nejasni i ne baš od koristi, dok drugi ističu njegovu „osobitost“ te time nepotrebno stvaraju zategnute odnose s drugim kršćanima. Oni se obično zalažu za „čistoću“ pojma „pentekostno“ i zauzimaju određenu teološku poziciju nasuprot drugih, implicitno povezujući taj pojam s naukom o „naknadnom iskustvu“ i „prvotnom znaku“. Te doktrine, o kojima će kasnije biti više riječi, nastale su u SAD-u početkom 20. stoljeća i odnose se na iskustvo krštenja Duhom Svetim (ili u njemu). Ovo je primarno i identitetsko obilježje američkog denominacijskog pentekostalizma gdje se vjeruje da će oni koji imaju takvo iskustvo nakon obraćenja govoriti nepoznatim jezicima kao „početni fizički dokaz“. Iako to odražava doktrinarnu poziciju većine „klasičnih“ pentekostalaca (no nipošto svih), ovaj način definiranja pentekostalizma ograničen je na „klasične“ pentekostalce sjevernoameričkog tipa ili

² Suurmond, *Word and Spirit*, str. 22-23, 85.

³ Robeck, „Making Sense of Pentecostalism“, str. 18.

na one koji govore u jezicima. Iz globalne perspektive nije moguće poduprijeti tako ograničenu definiciju jer ona isključuje mnoštvo kršćana čije je jednako autentično iskustvo Duha često drugačije od onih koji su možda govorili u jezicima. Čak i dobro poznata teza Donalda Daytona o „zajedničkom četverostrukom obrascu“ prema kojem se može raspoznati što „pentekostalizam“ jest,⁴ iako sveobuhvatnija, može se bezostatno primijeniti samo na američki „klasični pentekostalizam“. U ovoj ću knjizi stoga primijeniti uključivu definiciju kako bih izbjegao isključivanje onih koji se ne slažu s određenim razumijevanjem Biblije i trijumfalizmom onih koji se hvale rastom vlastitog pokreta.

Pogled na neke statistike može nam pomoći da shvatimo raznolikost ovog fenomena i sporove oko njegovih definicija. Do broja pentekostalaca i karizmatika u svijetu nije lako doći, kao ni do bilo koje druge globalne statistike. Godišnja statistika pokojnog Davida Barretta (koju sada vodi njegov kolega Todd Johnson) o kršćanstvu u svijetu dobro je poznata, naširoko citirana i općeprihvaćena. Navodi se na početku mnogih znanstvenih radova o pentekostalizmu, osobito kako bi se naglasila snaga pentekostnih i karizmatičkih pokreta, a nastala je uz znatan trud i istraživanje. Prema tim rezultatima, u svijetu je 2012. bilo preko 612 milijuna „pentekostalaca/karizmatika“. Druge procjene su konzervativnije. Jason Mandryk je broj „sljedbenika obnoviteljskih pokreta“ (uključujući 178 milijuna „pentekostalaca“) procijenio na ukupno 426 milijuna u 2010. godini, a u zasebnoj kategoriji, koja se s ovom preklapa, bilo je 257 milijuna „neovisnih“ crkava. U Johnsonovu kategoriju „pentekostanci/karizmatici/neokarizmatici“ uključen je velik broj pripadnika neovisnih crkava koje se naziva „neokarizmaticima“, a koji su u prethodnim statistikama sačinjavali oko tri četvrtine ukupnog broja. Oni se jasno razlikuju od (klasičnih) „pentekostalaca“, ali s njima dijele naglasak na sili Duha. Autori kažu da je jedno od temeljnih obilježja ovog pokreta naglasak na „darovima Duha“ i „želja za primanjem više Božjeg osnaživanja za kršćanski život“. Objašnjavaju kako taj novi „megablok“ uključuje i kategoriju „nebjelačkih starosjedilaca“ iz njihovih ranijih statistika. Daljnje pojašnjavanje ove terminologije otkriva da većinu tih „neokarizmatika“ uz mnoge druge skupine čine i neovisne kineske Han crkve s procijenjenih 80 milijuna članova i Afričke neovisne crkve (AIC) s 55 milijuna članova. Drugi razlog za razlike među statistikama jest oprezniji pristup nekih znanstvenika, koji „karizmaticima“

⁴ Dayton, *Theological Roots*, str. 21.

nazivaju pripadnike starijih denominacija koji su imali karizmatiska iskustva, a „pentekostalcima“ one koji su povezani s izričito pentekostnim denominacijama čija teologija koja obično uključuje iskustvo krštenja u Duhu nakon obraćenja. Klasični pentekostanci ne mogu se univerzalno klasificirati na temelju nauka o „prvotnom znaku“, kojega nema u službenim doktrinama nekih od najstarijih pentekostnih denominacija u Europi i Južnoj Americi, a čak i tamo gdje ga ima, klasični pentekostanci nipošto nisu jednoglasni oko njegova tumačenja ili prakse.⁵

Očigledne poteškoće sa širom klasifikacijom „pentekostalaca/karizmatika/neokarizmatika“ uvelike utječu na naše razumijevanje tih pojmova. Sve procjene veličine „kineskih Han crkava“ i „Afričkih neovisnih crkava“ mogu biti samo spekulativne i vjerojatno nisu baš točne. Globalne statistike uvjetovane su tumačenjima autorâ o značenju njihovih pojedinih kategorija i ne može ih se uzeti kao konačne. No budući da su te statistike sve što imamo, valja ih uzeti u obzir, a način kako se definira „pentekostno/karizmatisko“ ključan je za njihovo razumijevanje. Kao što je sociolog David Martin nedavno primijetio, „procjena sveukupnih brojki o kojima se radi ovisi o kriterijima koje primjenjujete.“⁶ Mnogim klasičnim pentekostalcima ne odgovara široko postavljena klasifikacija, osobito onima koji se otvoreno smatraju „evanđeoskim kršćanima“.⁷ Nažalost, raširena i nekritička uporaba statističkih spekulacija za izvođenje zaključaka o brzom napretku pentekostalizma promiče trijumfalizam i zanemaruje ključna pitanja koja utječu na naše razumijevanje ovih fenomena. Unatoč tim opasnostima, mnogi koji žele pokazati globalnu snagu pokreta usvojili su uključivu definiciju i kao dokaz te snage navode ove goleme brojke ne uzimajući uvijek u obzir njegovu široku raznolikost. Proučavatelji pentekostalizma – kako unutar, tako i izvan pokreta – koriste se ovim brojkama bez ikakve rezerve kako bi ustvrdili da je pentekostalizam druga najveća sila svjetskog kršćanstva nakon katoličanstva. Oni neće uvijek istaknuti da većina od tih 600 milijuna ljudi nisu klasični pentekostanci i da su to pretežno Afrikanci, Latinoamerikanci i Azijati. Upravo je na ovim trima kontinentima došlo do najveće ekspanzije, unatoč očitom i trajnom značaju pentekostalizma u Sjevernoj Americi i dijelovima Europe. Također je važno imati na umu da se kršćanstvo kao takvo nije značajnije

⁵ Johnson, Barrett i Crossing, „Status of Global Mission“, str. 29; Mandryk, *Operation World*, str. 3.

⁶ Martin, *Pentecostalism*, str. 1.

⁷ McGee, „Pentecostal Missiology“, str. 276-277.

promijenilo u smislu udjela u svjetskom stanovništvu, što je otprilike trećina, sve od 1900. godine.⁸ Statistike se neselektivno pojavljuje u mnogim hipotezama, knjigama i drugim akademskim radovima o pentekostalizmu napisanim u proteklom desetljeću. Ovakvi grandiozni zaključci ne bi bili toliki problem da postoji primjereno prepoznavanje raznolikosti u oblicima „pentekostalizma“ i da se brojke ne koriste tako kao da se odnose na jedan pokret poput „klasičnog pentekostalizma“, a on je tek djelić cjeline.

Unatoč tomu, Johnsonove kategorije doista pokazuju da pentekostni i karizmatički pokreti imaju mnogo različitih oblika i brojnosti širom svijeta, ali ne možemo koristiti te brojke i istodobno zanemariti njihovu uključivost. Walter Hollenweger, utemeljitelj akademskog istraživanja pentekostalizma, jedan je od onih koji upravo to čine. On govori o „nevjerojatnom rastu pentekostalizma/karizmatizma/neovisnih karizmatika od nule do gotovo 500 milijuna u vremenu kraćem od jednog stoljeća“ i prepoznaje tri različita oblika „pentekostalizma“ u globalnom kontekstu, a to su: (1) klasični pentekostanci; (2) karizmatički pokret obnove; i (3) pentekostne ili „pentekostizmu slične“ neovisne crkve u većinskome svijetu.⁹ Iako u ovoj trostrukoj klasifikaciji postoji određena opasnost od redukcionizma, ona je korisna polazna točka. Ne želeći umanjiti brojčanu snagu prvih dviju kategorija i imajući na umu da većinu u drugoj kategoriji čine katolički karizmatičari, treću kategoriju ističemo kao posebno važnu u globalnoj statistici. U mnogim dijelovima svijeta pentekostalizam je poprimio različite oblike. Na primjer, najveća pentekostna denominacija u Čileu, Metodistička pentekostna crkva, prakticira krštenje dojenčadi i služi se metodističkom liturgijom. Mnoge pentekostne skupine, uključujući neke crkve u Europi i Latinskoj Americi kao i većina karizmatika, nemaju nauku o „prvotnom znaku“ jezika. U Africi i Aziji mogu se pronaći još veća odstupanja. Neke crkve, poput pentekostizmu sličnih Afričkih neovisnih crkava, crkve „Duha“ ili crkve takozvanog „proročkog iscjeliteljstva“, koriste više obredne simbolike u svojoj liturgiji nego drugi pentekostanci, a to uključuje uporabu posvećene vode, ulja i drugih simbola na bogoslužjima za iscjeljenje. Kineske crkve širokih masa, kojima vjerojatno pripada većina kršćana u Kini, uglavnom su pentekostne orijentacije, ali većina njih ne bi se nazvala

⁸ Synan, *Holiness-Pentecostal Tradition*, str. ix-x, 281, 296; Wuthnow, *Boundless Faith*, str. 42, 45-46.

⁹ Hollenweger, *Pentecostalism*, str. 1; usp. Anderson, „Varieties, Taxonomies“, str. 13-29; Anderson, *To the Ends of the Earth*, str. 4-9.

„pentekostnima“. Najveća od njih, Crkva pravog Isusa (*True Jesus Church*), zastupa teologiju Božje jednosti i običava subotom svetkovati šabat kao nešto što je neophodno za spasenje.¹⁰ Od sredine sedamdesetih godina 20. stoljeća širom svijeta niču velike neovisne kongregacije. Te nove crkve često formiraju labava udruženja u svrhu suradnje i umrežavanja, ponekad i u međunarodnim okvirima. Procjenjuje se da je 1988. postojalo sto tisuća „neovisnih karizmatičkih crkava s bjelačkim vodstvom“ od kojih je većina smještena u Sjevernoj Americi.¹¹

Smatram da je izraz „pentekostalizam“ prikladan za opisivanje svih crkava i pokreta na globalnoj razini koji naglašavaju djelovanje darova Duha, kako na fenomenološkim tako i na teološkim osnovama, iako ne bez određene rezerve. Šira definicija trebala bi naglasiti sposobnost pentekostalizma da „utjelovi“ evanđelje u različitim kulturnim oblicima. Takva široka upotreba pojma „pentekostno“ često će uključivati i „karizmatičko“ i „neokarizmatičko“, ali ponekad će se „karizmatičko“ odnositi u užem smislu na pentekostno iskustvo unutar „glavnih crkava“. Međutim, i tu postoje poteškoće jer u zapadnom svijetu postoji nekoliko primjera „karizmatika“ koji su desetljećima prethodili „karizmatičkom pokretu“. Rasprava o značenju „pentekostnog“ i „pentekostalizma“ mora završiti zaključkom da je to definicija koja se ne može propisati. Možda je prikladno slijediti Roberta Andersona i njegovo opažanje da se klasični zapadni pentekostanci obično definiraju u okviru *nauka* o „prvotnom znaku“, dok je pentekostalizam ispravnije promatrati u mnogo širem kontekstu, kao pokret koji se primarno bavi *iskustvom* djelovanja Duha Svetoga i *praksom* duhovnih darova.¹² Budući da pentekostalizam stavlja naglasak na iskustvo i duhovnost, a ne na formalnu teologiju ili doktrinu, bit će neadekvatna svaka definicija koja se temelji na potonjem. U ovoj ću knjizi u pravilu koristiti izraze „pentekostno“ i „pentekostalizam“ u širem smislu kako bih uključio sve različite oblike pokreta „duhovnih darova“. Često ću ih nazivati „pentekostnim i karizmatičkim“ pokretima, a povremeno ću koristiti i izraze kao što su „klasični pentekostni“ i „karizmatički“ u slučaju potrebe za užom definicijom.

Nekoliko riječi i o upotrebi drugih pojmova u ovoj knjizi. Središnju ideju klasičnog pentekostalizma, „krštenje Duhom Svetim (ili u Duhu Svetome)“, obično nazivam samo „krštenje Duhom“ radi kratkoće, a ne iz bilo kojeg drugog razloga. Zadržao sam riječi „zapadno“ i „Zapad“, ali izbjegavam ideološku

¹⁰ Anderson i Tang, *Asian and Pentecostal*, str. 372-381.

¹¹ Synan, *Holiness-Pentecostal Tradition*, str. 275-278.

¹² Anderson, *Vision of the Disinherited*, str. 4.

upotrebu izraza kao što su „Treći svijet“ ili „dvotrećinski svijet“; umjesto toga, odlučio sam se za izraz „većinski svijet“ ili „svijet u razvoju“ kada govorim o Africi, Aziji, Latinskoj Americi, Karibima i Pacifiku. Gdje god je to moguće izbjegavam i korištenje pojma „urođeničko“, a zamijenio sam ga pojmovima „autohtono“, „domaće“ ili „inkulturirano“ (ovisno o kontekstu). Također, nastojim koristiti lokalne izraze gdje god je to prikladno.

Shvaćanja povijesti pentekostalizma

Povjesničari pentekostalizma često pokazuju pristranost tumačeći povijest iz pretežno bjelačke američke perspektive, čime zanemaruju (a možda i potpuno ignoriraju) ključno i često značajnije djelovanje azijskih, afričkih, afroameričkih i latinoameričkih pentekostnih pionira. Neke od njihovih povijesti tome pridodaju i denominacijsku i rasnu pristranost, a većina onih ranijih uglavnom su bile hagiografija. Kako bismo razumjeli važnost i potrebu preispitivanja pentekostne povijesti, najprije moramo kritički istražiti pretpostavke postojećih povijesti. Neki od prvih akademskih povijesnih pregleda nastali su izvan pentekostnih krugova: bila su to djela luteranskog teologa Nilsa Bloch-Hoella (čije je djelo prvi put objavljeno na norveškom 1956.), britanskog sociologa Malcolma Calleyja o afričko-karipskim pentekostalcima u Velikoj Britaniji (1965.), švicarskog sociologa Christiana Lalivea d'Épinaya o čileanskim pokretima (1969.), zatim globalna studija švicarskog teologa Waltera Hollenwegera (1965., 1972.) te radovi nekolice Amerikanaca, uključujući ključnu studiju povjesničara društva Roberta Mapesa Andersona (1979.). Njima možemo pridodati nadaleko hvaljenu studiju teoloških korijena pentekostalizma iz pera povjesničara Donalda Daytona (1987.), kao i djela harvardskog teologa i nekadašnjeg teoretičara sekularizacije Harveya Coxa (1995.), povjesničarke Edith Blumhofer (1993.), Williama Faupela (1996.) i Granta Wackera (2001.) te sociološku studiju Donalda Millera i Tetsuna Yamamoriya (2007.). Hollenweger, Blumhofer, Faupel i Wacker, redom bivši pentekostanci, pisali su pozitivno o pentekostalizmu, a uglavnom su pozitivne i ocjene Daytona, Coxa te Millera i Yamamoriya. Iz krugova sjevernoameričkog pentekostalizma proizašao je niz značajnih povijesti, od onih najranijih Franka Bartlemana, kroničara buđenja u ulici Azusa (1925.), i Stanleya Frodshama, ranog povjesničara Skupština Božjih (1946.), pa sve do radova McGeeja, Conna, Robecka i Synana, između mnogih drugih.¹³

¹³ Bibliografski navodi nalaze se u Popisu literature.

Ovaj popis povjesničara pentekostalizma nipošto nije potpun. Ranije su povijesti obično gledale na pentekostalizam kao nešto što je „iznenada palo s neba“ u SAD-u, a njihovi su autori zauzimali stajalište koje se često naziva „providnosnim“ pogledom na povijest, pri čemu su bili skloni zanemarivanju ili ignoriranju „prirodnih“ uzroka uspona pokreta.¹⁴ Povjesničar Joe Creech u provokativnom je članku sugerirao da je osobito Bartlemanov prikaz stvorio „središnji mit o ishodištu“ u ulici Azusa koji se održao do danas, i da se taj „mit“ temeljio na teološkim i povijesnim paradigmama koje su previđale druge ishodišne točke.¹⁵ Imajući na umu da su neke studije namjerno usredotočene na Ameriku, i uz rizik od pretjeranog pojednostavljivanja, mnoge povijesti tvrde ili impliciraju da je pentekostalizam, šireći se iz zapadnog svijeta, a osobito iz SAD-a, rastao i proširio se na Aziju, Afriku, Pacifik i Latinsku Ameriku zahvaljujući djelovanju niza bjelačkih „misionara“ koji su pronijeli „cjelovito evanđelje“ u sve krajeve svijeta. U tim povijestima često su očite razne predrasude njihovih autora. Tako Bloch-Hoellova studija obiluje insinacijama koje pokazuju da je smatrao kako su svi pentekostanci psihički nestabilni i neurotični. Takvu teoriju deprivacije ponavljaju u suptilnijem obliku Lalive d'Épinay i Robert Anderson, koji su u pentekostalizmu vidjeli utočište za društveno marginalizirane i obespravljene siromahe, „viziju razvlaštenih“ kako je to formulirao Anderson, gdje je „ekstatično vjersko iskustvo“ bilo „surogat za uspjeh u društvenoj utrci“. Nasuprot tome, Wacker gleda na rane američke pentekostalce kao na predstavnike čitavog društvenog spektra, uključujući i bogatu srednju klasu.¹⁶ Barem što se tiče podrijetla pentekostalizma, junaci i junakinje su zapadnjaci, koje se smatra glavnim akterima zaslužnima za globalnu ekspanziju pentekostalizma.

Počeci pokreta uvijek se smještaju u SAD, bilo u okrug Cherokee u Sjevernoj Karolini tijekom devedesetih godina 19. stoljeća (prema nekim povjesničarima Crkve Božje), u pokret Charlesa Parhama u Topeki u Kansasu 1901. (odakle kreću mnogi povjesničari) ili u buđenje u ulici Azusa u Los Angelesu, predvođeno Williamom Seymourom 1906. (za koji se većina slaže da je bio pokretačka snaga brzoga širenja pokreta). Potonji argument najuvjerljivije je iznio Robeck u svojoj studiji iz 2006. godine. Iako je točno mjesto podrijetla sporno, primat ulice Azusa

¹⁴ Cerillo, „The Beginnings of American Pentecostalism“, str. 229.

¹⁵ Creech, „Visions of Glory“, str. 406, 408.

¹⁶ Bloch-Hoell, *Pentecostal Movement*, str. 21, 32; Anderson, *Vision of the Disinherited*, str. 152; Wacker, *Heaven Below*, str. 216.

kao srca ili „kolijevke“ pentekostalizma afirmirao se sedamdesetih godina 20. stoljeća, uglavnom pod utjecajem Waltera Hollenwegera i njegovih istraživača u Birminghamu. Razni autori potvrdili su važnu ulogu ove pretežno afroameričke crkve kao generatora pentekostnih crkava diljem svijeta. Wacker ističe da su rane povijesti pokreta patile od onoga što on naziva „ritualizacija pentekostne povijesti“, a koja je obuhvaćala „bjelačku rasnu pristranost“ i zanemarivala središnji utjecaj crnačke kulture na pentekostno bogoštovlje i teologiju. Po njegovu mišljenju, boljke su i „ozbiljnije iskrivljavanje“ i „ustrajne rodne predrasude“ uslijed kojih se previđala vodeća uloga žena.¹⁷

Takva rasna i rodna iskrivljavanja svakako su ozbiljni problemi koje treba prevladati, ali možda postoje još teži problemi s kojima se suočava pentekostna historiografija. Sva ova tumačenja, od kojih su neka doista pokušala ispraviti pogreške iz prošlosti, još uvijek su zanemarivala, previđala ili umanjivala ključnu ulogu tisuća nacionalnih crkvenih službenika u ranom pentekostnom pokretu, osobito u Aziji i Africi. To je djelomično zato što prvi pentekostni časopisi koji donose izvješća o misionarima jedva i spominju nacionalne službenike, i to obično kao anonimne „domaće crkvene službenika“ ili u najboljem slučaju samo jednim imenom, često pogrešno napisanim. Ovaj ozbiljni propust rezultat je okruženja u kojem su pentekostni misionari djelovali, a kojemu pisci njegove povijesti često ne pridaju dovoljno važnosti. Duhovna iskustva pentekostalaca i karizmatika diljem svijeta ne možemo odvojiti od šireg konteksta političke i društvene moći. Početak 20. stoljeća bio je vrhunac kolonijalizma kada su zapadne nacije upravljale većinom naroda na svijetu i iskorištavale ih. Ta neobuzdana kolonijalizacija nerijetko se prenosila na crkveno područje i odražavala se u stavovima misionara koji su se vrlo često kretali u sjeni kolonizatora. Krajem 19. stoljeća vladalo je gotovo univerzalno vjerovanje u superiornost zapadne kulture i civilizacije. Ta je ideologija pokretala i kolonijaliste i misionare, a takvo uvjerenje zadržalo se tijekom dobrog dijela 20. stoljeća. Utjecalo je i na pentekostne misionare, koji su se zanosili idejama o „globalnom duhovnom osvajanju“, a to je ekspanzionističko uvjerenje bilo pod utjecajem premilenijalističkih eshatoloških očekivanja da narode svijeta treba „osvojiti“ za Krista prije njegova skorašnjeg dolaska da zavlada zemljom. Bila je to duga tradicija ukorijenjena u evanđeoskim buđenjima 19. stoljeća. Nedvojbeno je „očiti usud“ SAD-a utjecao na pentekostne misije navi-

¹⁷ Wacker, „Are the Golden Oldies Still Worth Playing?“, str. 95.

knute na ekspanzionističko razmišljanje. U kombinaciji s vjerovanjem u superiornost oblikâ kršćanstva „made in America“ išlo je i uvjerenje u superiornost političkog i društvenog sustava kakav je vladao u SAD-u. Ovakav neoimperijalizam često je otuđivao američke misionare od lokalnih domaćih vođa, a dojam o hegemoniji potpomognutoj američkim ekonomskim i vojnim snagama nije baš ublažavao tu negativnu sliku.

Posljednjih je godina premještanje kršćanskog težišta prema jugu, koje je pentekostalizam učinilo više afričkim i azijskim nego zapadnim fenomenom, učinilo ovu raspravu još nužnijom. Većina pentekostalaca danas živi u Aziji, Africi i Latinskoj Americi. Indija, Južna Koreja, Brazil i Nigerija postali su vodeće protestantske nacije koje šalju misionare. Najveće kongregacije u Londonu, Engleskoj i Kijevu, svaku s nekoliko tisuća članova, predvode afrički pentekostni pastori. U samoj se Africi golemi broj kršćana pentekostne orijentacije može razumjeti jedino u tom kontekstu. U Aziji, kontinentu gdje vjerojatno živi najveći broj evanđeoskih kršćana, većina njih je karizmatiskog tipa, a od svih kontinenta najveći broj pentekostalaca nalazi se u Latinskoj Americi. Johnsonova godišnja statistika pruža dramatične dokaze o tome koliko se brzo smanjio zapadnjački udio u svjetskom kršćanstvu. Godine 1900. se 77% svjetske kršćanske populacije nalazilo u Europi i Sjevernoj Americi, dok je 2000. na tim dvama kontinentima živjelo još samo 37% od dvije milijarde kršćana u svijetu. Predviđa se da će se do 2025. taj postotak smanjiti na 29%. Nadalje, 26% svjetskih kršćana 2000. godine bili su „pentekostalci/karizmatici“. Ovaj „pomak prema jugu“ očitiji je u pentekostalizmu nego u većini drugih oblika kršćanstva. Velik dio dramatičnog crkvenog rasta u Aziji, Africi i Latinskoj Americi dogodio se u pentekostnim i karizmatiskim crkvama, kao i u neovisnim crkvama sličnim pentekostalcima, pa je moguće da se tri četvrtine pentekostalizma danas nalazi na ovim kontinentima. Klasične pentekostne crkve s korijenima u SAD-u i Kanadi vjerojatno imaju manje od desetine ukupnog svjetskog pridruženog članstva u tim zemljama, a najmanje 80% nalazi se u većinskom svijetu.¹⁸

Potrebno je točno prikazati povijesne procese koji su doveli do ovih temeljnih promjena u globalnoj pentekostnoj demografiji. Nadamo se ipak da nije prekasno za ispravljanje ranijih iskrivljavanja, no u velikom dijelu pentekostne historiografije sve do danas „objekti“ zapadnjačkih misijskih napora, a to je velika većina

¹⁸ Barrett i Johnson, „Annual Statistical Table on Global Mission: 2001“, str. 25; Wilson, *Strategy of the Spirit*, str. 3, 107, 183.

današnjih pentekostalaca u svijetu, ostaju marginalizirani. Ova situacija počela se popravljati dobrodošlom pojavom akademskih disertacija i knjiga koje se odnose na povijest pentekostalizma izvan zapadnog svijeta, od kojih neke spominjem i u ovoj knjizi. Dobar primjer je ključni rad Michaela Bergundera o pentekostalizmu Južne Indije. On piše o nelagodi koju neki osjećaju zbog povijesti pentekostalizma „usredotočene na Ameriku“ zato što to ne odgovara višestranjosti i globalnoj prirodi pokreta. Bergunder smatra da bi izlaz iz te situacije bio fokusiranje na globalnu mrežu evanđeoskih misionara i misionara pokreta svetosti te njihova očekivanja pojave „misionarskih jezika“ u buđenju na kraju vremena kao temeljni uzrok za pojavu pentekostalizma, koji je bio globalan od samog početka. Ogbu Kalu smatra „nevjerojatnom“ tvrdnju da svi pentekostanci izvan Sjeverne Amerike „vuku podrijetlo iz ulice Azusa“ te ističe da su se karizmatski pokreti obnove diljem svijeta često događali bez misionarskih „katalitičkih iskri“.¹⁹ No u našoj informiranosti i dalje ostaju velike praznine, a ovdje smo popunili samo neke od njih. Pentekostni antropolog Ronald Bueno upozorava nas da trebamo „rehistorizirati“ pentekostna iskustva i identitete uzimajući u obzir doprinose „lokalnoga“, odnosno različitih „pentekostalizama“ želimo li doista razumjeti „globalno“, odnosno pentekostalizam.²⁰ „Pentekostalizam“ nastao u SAD-u samo je jedan djelić ukupne slike sastavljene od mnogih oblika „pentekostalizma“, a skrivena blaga tih lokalnih povijesti tek treba otkriti.

Toliko dugo smo maglovitu povijest pentekostalizma uzimali kao gotovu činjenicu da je mnoštvo bezimernih ljudi zaslužnih za njegovu snažnu ekspanziju otišlo u povijest nezapamćeno i sada je vrlo teško vratiti sjećanje na njih. Unatoč nedvojbeno hrabrom radu ranih pentekostnih misionara sa Zapada, valja ispravno prepoznati i važniji doprinos afričkih, azijskih, latinoameričkih i pacifičkih evangelizatora i pastora. Žudnja za „osvajanjem pogana“ koja je uvelike dominirala pentekostnim misijama sa Zapada stvara više problema nego što ih pokušava riješiti, osobito u onim dijelovima svijeta gdje je kršćanstvo povezano s kolonijalnim ekspanzionizmom. Brzo širenje pentekostalizma uglavnom nije bilo rezultat rada misionara koji su ostatku svijetu pristupili dolazeći sa Zapada. Bio je to prije rezultat rada tisuća propovjednika koji su uzduž i poprijeko prošli ove kontinente s novom porukom o sili Duha, iscjeljujući bolesne i istjerujući

¹⁹ Bergunder, *South Indian Pentecostal*; Anderson i Tang, *Asian and Pentecostal*, str. 151-182; Kalu, *African Pentecostalism*, str. 13-15.

²⁰ Bueno, „Listening to the Margins“, str. 269.

demone. Ovo bi mogla biti jedna od najvažnijih rekonstrukcija koje su neophodne u pisanju nove pentekostne povijesti.

Čitanje između redaka

Jedan od razloga iskrivljene slike koju imamo o pentekostnoj povijesti jest problem dokumentarnih izvora. Naše pisanje rane pentekostalne povijesti izvan zapadnoga svijeta gotovo u potpunosti ovisi o pismima, izvješćima i časopisima zapadnih pentekostalaca i njihovih misionara. Ti su dokumenti obično bili namijenjeni očima zapadnjaka, a svrha im je bila dobivanje snažnije novčane i molitvene potpore u Sjevernoj Americi i Europi. Upravo stoga ta izvješća uglavnom govore o aktivnostima samih misionara, a ne njihovih takozvanih „domaćih crkvenih službenika“. Povijest se ne može razumjeti samo iz pisanih izvora, osobito kada su ti izvori jedini pisani dokumenti iz određenog razdoblja i kada gotovo isključivo odražavaju „službene“ pozicije moći i povlaštenosti svojih autora. Moramo „čitati između redaka“ tih dokumenata, zapisnika i biltena kako bismo otkrili naznake jednog šireg svijeta od onog opisanog u njima. To je svakako riskantan zadatak jer se mogućnosti pogrešnog tumačenja povećavaju s nedostatkom informacija, posebno u slučaju preminulih osoba i onih čiji su glasovi izgubljeni. Pritom se ističe važnost usmene predaje jer za potomstvo moramo zabilježiti priče onih koji još žive i sjećaju se prošlosti. Ondje gdje se počeci povijesti pentekostalizma još nalaze u živim sjećanjima, te priče treba ispričati prije nego bude prekasno. Dakako, što dalje idemo u prošlost, to je teže povratiti one povijesti „odozdo“ zato što su izvori za njih sve oskudniji.

Neka od čitanja između redaka mogla bi rane pentekostne misionare prikazati u manje povoljnom svjetlu. Nema sumnje da je separatizam koji se prakticirao u počecima zapadnih pentekostnih misija u Africi, Kini, Indiji i drugdje dijelom bio posljedica kulturne i društvene neosjetljivosti misionara. Prvi pentekostni misionari često su u svojim biltenima „objekte“ svoje misije nazivali „poganima“ i nevoljko su priznavali nacionalno vodstvo kada se ono pojavilo s kreativnim alternativama zapadnjačkim oblicima pentekostalizma.²¹ Čak i kada je bio „dobronamjeran“, misionarski paternalizam bio je uobičajena pojava. Gotovo da nema zemlje u kojoj bjelački pentekostanci nisu slijedili primjer drugih misionara

²¹ Anderson, „Signs and Blunders“, str. 193-210; *Confidence* 1:2 (svibanj 1908.), str. 19; 2:5 (svibanj 1909.), str. 110; usp. Anderson, *Spreading Fires*, str. 232-256.

u inozemstvu i zadržavali nadzor nad crkvama i njihovim domaćim utemeljiteljima, a osobito nad financijama koje su prikupili u zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi. Većina je pisala kući kao da su uglavnom (ako ne i isključivo) oni zaslužni za napredak tamošnjeg pentekostnog rada. Istina je često bila da su crkve rasle unatoč (a ne zahvaljujući) tim misionarima, koji su svojim obraćenicima ustvari uskraćivali darove vodstva.

No čak i nije potrebno uvijek čitati između redaka. Ponekad su se zapadni pentekostni misionari odnosili pokroviteljski i nepristojno prema ljudima kojima su „služili“, a njihov je rasizam bio sasvim očigledan. Upotreba riječi „dječaci“ za odrasle afričke muškarce bila je uobičajena praksa među pentekostnim misionarima. Jedan od njih u Kongu je koristio bič za „dovođenje u red“ svojih afričkih nosača prtljage i hvalio se učinkovitošću tih „batina“. ²² Britanski misionar Pentekostne misijske unije u Tibetu, Frank Trevitt, izvjestio je kako su oko njih „neprestano samo divlji Tibetanci“, a Tibet je opisao kao „mračnu zemlju kojom dominira svećenstvo“. ²³ Unatoč tome, podvizi zapadnih misionara svakako su bili impresivni i ne možemo pretpostaviti da su svi bili rasistički fanatici. Možemo se samo diviti njihovim požrtvovnim naporima i (u većini slučajeva) njihovoj nesebičnoj predanosti s obzirom na to da su mnogi od njih izgubili živote u epidemijama tropskih bolesti. Često su bili vrlo uspješni u prilagođavanju izuzetno teškim okolnostima, a mnogi su pokazali poslužiteljski duh i iskreno voljeli ljude s kojima su radili. Postigli su mnogo unatoč zaprekama koje su se ponekad činile nepremostivima.

Povjesničari govore o „novoj povijesti“ kao promišljenoj reakciji na tradicionalnu povijest i njezine paradigme. Ta „nova povijest“ bavi se ljudskim djelovanjem u cijelosti, „poviješću odozdo“ umjesto „povijesti odozgo“, poviješću promatranom iz perspektive siromašnih i nemoćnih, a ne iz perspektive bogatih i moćnih. U pisanju pentekostne povijesti potrebno je „afirmativno djelovanje“ kako bi se uspostavila ravnoteža i naglasio doprinos nacionalnih crkvenih službenika – pastora i evangelizatora. Moramo zaroniti u dubine usmene povijesti i iznijeti na vidjelo ono što je toliko dugo bilo skriveno. Tako će i rad zapadnih misionara, koji su dolazili iz zemalja moći i pisali biltene za svoje specifične svrhe, biti predočen iz ispravne perspektive. Ne možemo nastaviti pridavati pretjeranu

²² *Confidence* 4:1 (siječanj 1911.), str. 16, 18; 8:5 (svibanj 1915.), str. 98; 127 (listopad-prosinac 1921.), str. 61; *Things New and Old* 3:1 (travanj 1923.), str. 7.

²³ *Flames of Fire* 9 (siječanj 1913.), str. 5; *Confidence* 6:3 (ožujak 1913), p. 62.

važnost ljudima čija je uloga obično bila katalitička, a ne središnja. Azija, Afrika i Latinska Amerika imaju vlastite kršćanske junake, a to nisu samo zapadni misionari koji su onamo otišli! Glasovi nacionalnih pionira moraju se čuti u pisanju naše povijesti. U zapadnom su svijetu informacije o zapadnim misionarima u Africi, Aziji, Pacifiku i Latinskoj Americi potpuno nesrazmjerne njihovoj ulozi i doprinosu, uglavnom zbog nedostatka pisanih informacija o nacionalnim vođama. Potrebno je ozbiljno i opsežno revidirati globalne pentekostne povijesti tako da se primjereno prepoznaju golemi doprinosi ovih pionira te da se osobito klasični pentekostanci riješe svoje često ponavljane pretpostavke da je pentekostalizam proizvod SAD-a koji je odande izvezen u svijet.

Pentekostno iskustvo sile Duha bilo je razlog neviđene fleksibilnosti njegovih izaslanika prema različitim kulturama u koje su prenijeli pentekostnu poruku. Ipak, moramo ispraviti historiografski imperijalizam i etnocentrizam iz prošlosti. Reviziju povijesti pentekostalizma u 21. stoljeću ne treba provesti naglašavanjem misionarskih „junaka“ iz moćnih i bogatih nacija svijeta, nego davanjem glasa ljudima koji žive u njegovim najmarginaliziranijim dijelovima. Moramo osluhnuti „margine“ i dopustiti onima dosad nijemima i često bezimenima da progovore, prepoznajući doprinos i onih neopjevanih pentekostnih službenika iz prošlosti koji su bili zanemarivani u našim povijestima i hagiografijama. Tako ćemo zajedno doći do poštene procjene naših povijesti i moći ćemo predložiti bolja rješenja za probleme podjela, uskogrudnosti, rasizma i etnocentrizma koji još i danas opterećuju pentekostalizam.

Kao možda najbrže rastući vjerski pokret u današnjem svijetu, pentekostalizam je pridonio rekonfiguraciji prirode samog kršćanstva u 20. stoljeću. Pentekostalizam se doista globalizirao u svakom smislu riječi i to ima goleme ekumenske implikacije jer se njegovi pripadnici često nalaze na najjisturenijem položaju susreta s ljudima drugih vjera. Sve ovo pokazuje koliko je važno proučavati te pokrete. Kako se pentekostne i karizmatske crkve nastavljaju širiti, tako su se u proteklih pedeset godina pojavili i znanstveni radovi o tim pokretima u različitim dijelovima svijeta. Većina tih studija je, međutim, ograničena opsegom na određene regije ili kontinente. Ova knjiga nastoji predstaviti fenomen pentekostalizma u svoj njegovoj globalnoj raznolikosti, i to u pristupačnom obliku, posebice za studente teologije i religije. Nadalje, iako je mnogo napisano o snazi pentekostalizma na američkim kontinentima, relativno malo se piše o njegovu značaju u Africi i Aziji. Glavni cilj ove knjige stoga je pružiti pogled na

pentekostalizam koji će dovesti u pitanje postojeće pretpostavke i paradigme. Jedan od temeljnih problema u akademskom proučavanju pentekostalizma bilo je pogrešno tumačenje pentekostne i karizmatske povijesti i teologije gdje su akteri uglavnom bili europskog podrijetla. Ova knjiga dovodi u pitanje takvo tumačenje ukazujući na dinamiku vjerskih promjena u svijetu i nastojeći „nezapadnu“ narav pentekostalizma učiniti vidljivijom i pristupačnijom, ne zanemarujući pritom međunarodnu važnost pokreta koji je potekao iz Sjeverne Amerike. Knjiga nudi tumačenje pentekostalizma koje ozbiljno shvaća doprinose većinskoga svijeta razvoju jednog oblika kršćanstva koji se može opisati kao nova reformacija Crkve.